
Вплив ідеї людиноцентризму на зміст адміністративного права

Ірина Бойко

кафедра адміністративного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
ORCID 0000-0003-3878-5985

Ольга Соловйова

Кафедра адміністративного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
ORCID 0000-0003-3801-9113

Для цитування цієї статті:

Бойко Ірина., Соловйова Ольга. Вплив ідеї людиноцентризму на зміст адміністративного права. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 1-12. doi: 10.46299/j.isjpp.20230201.01.

Надійшла до редакції: 19 січня 2023 р.; **Схвалено:** 24 січня 2023 р.;

Опубліковано: 01 лютого 2023 р.

Анотація: Стаття присвячена проблематиці трансформації однієї із фундаментальних галузей національного права – адміністративного права, його ролі у регламентації відносин приватної особи з суб'єктами публічного адміністрування. Пройшовши довгий шлях становлення від камералістики, через поліцейське право, українське адміністративне право кардинально змінило свою ідеологічну концепцію з державоорієнтованої та людиноцентристську та продовжує активний пошук оптимальної моделі регламентації суспільних відносин у сфері публічного адміністрування. Важливими орієнтирами для подальшого розвитку адміністративного права визначено євроінтеграційні прагнення України та виклики кризових ситуацій сучасності. На думку авторів, людиноцентризм є засадничою ідеєю національного адміністративного права. Його закріплення на рівні Конституції України дозволило повністю змінити вектор розвитку цієї галузі права, наповнивши її якісно новим змістом. У частині втілення людиноцентризму у практику діяльності органів публічної влади розглянуто принципи, без яких сьогодні важко уявити розвиток публічного права. Одним із принципів, в якому в повній мірі відтворена ідея людиноцентризму, є верховенство права, яке серед іншого виступає не тільки основоположною засадою адміністративного права, а й всього устрою держави. Ще одним напрямком впровадження концепції людиноцентризму стало оновлення категоріально-термінологічного апарату адміністративного права. За останні роки понятійний апарат адміністративного права значно оновився. В правовій обіг увійшли такі категорії як адміністративна послуга, електронна послуга, публічна послуга, поліцейська послуга, публічний порядок та публічна безпека. Підпорядкування діяльності публічної адміністрації ідеям забезпечення реалізації та захисту прав особи проявляється в балансуванні між публічним та приватними інтересами. Метою адміністративного права на сучасному етапі визначено пошук оптимальної моделі врівноваження публічного та приватного інтересів або ж обґрунтування необхідності панування публічного над приватним задля досягнення загального суспільного блага. В роботі окрема увага приділена сучасним тенденціям розвитку адміністративного права та формуванню новітніх правових інститутів, таких як адміністративна процедура, публічна та адміністративна послуга, діджиталізація сфери публічного адміністрування. Ідеї людиноцентризму як базового концепту адміністративно-

правової науки вплинули і на зміст сучасних підручників з адміністративного права, що запропоновані студентам українських правничих шкіл у нових підрозділах.

Ключові слова: адміністративне право, ідея людиноцентризму, верховенство права, адміністративна процедура, публічний інтерес, публічна (адміністративна) послуга, діджиталізація сфери публічного адміністрування.

1. Вступ

У свідомості українських юристів адміністративне право традиційно сприймалося як управлінське, головною метою якого є врегулювання відносин у сфері публічного адміністрування переважно за допомогою імперативного методу, що формує відносини «влада – підкорення». Така ідеологема є спадщиною від радянської доби української історії.

У той же час за більш ніж 30-річний період незалежності України відбувся майже тектонічний зсув у розумінні основного призначення адміністративного права та його ролі у регулюванні суспільних відносин. Ідея людиноцентризму, що панує у концепціях і доктринах, так чи інакше втілюється в правові норми, призначені для впорядкування суспільних зв'язків, які виникають при реалізації приватними особами прав і виконання обов'язків. Оскільки адміністративне право як сукупність правил поведінки у сфері публічного адміністрування найтіснішим способом пов'язано з приватною особою, яка саме у відносинах із органами виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного адміністрування набуває більшість прав, реалізує та захищає їх, виконує обов'язки, то й увага до цієї галузі права, її змістовного наповнення та ціннісної орієнтованості свідчить про потребу в підтриманні високих стандартів правового регулювання, що актуалізується також євроінтеграційним прагненням України.

Українська держава перебуває на шляху пошуку оптимальної моделі адміністративно-правового регулювання. Принаймні два чинники слугують орієнтиром для законодавчих ініціатив. Перший, як ми вже згадали, пов'язаний із необхідністю наближення українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, адже декларованими цілями асоціації з ЄС є поступове зближення Сторін, що ґрунтується на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблення зв'язку України з політикою ЄС (ст. 1 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1]).

Другий чинник – потреба у гнучкості публічного адміністрування, зумовлена викликами кризових ситуацій. Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України призвели до запровадження адміністративно-правових режимів, які здійснили глибокий вплив на всі суспільні процеси і зв'язки в межах держави, а відтак і вимагали вироблення особливих моделей публічного адміністрування, які б забезпечували досягнення цілей режимів – подолання наслідків пандемії, відсіч збройної агресії.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері публічного адміністрування в частині окреслення основних засад взаємовідносин органів публічної влади з приватними особами. Предметом дослідження, перш за все, є нормативні положення, що регламентують здійснення публічного адміністрування в Україні, міжнародні договори України з ЄС, програмні документи, що визначають напрямок розвитку держави у сфері управлінської діяльності, а також наукові розвідки українських і зарубіжних учених, навчальні програми правничих шкіл України та вітчизняні підручники з адміністративного права.

3. Мета та задачі дослідження

При написанні наукової статті ми поставили за мету проаналізувати, як на сучасному етапі державотворення змінюються підходи до змістовного наповнення адміністративного права, які інститути цієї галузі права займають провідне положення та пріоритезуються, чи відповідає сучасний розвиток адміністративного права його людиноцентристській ідеї. Це дозволить зафіксувати, як змінюється адміністративне право, окреслити орієнтири для подальших реформувань, а також відповісти на питання про європеїзацію юридичної освіти в Україні в частині викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право» та деяких дотичних до неї.

4. Аналіз літератури

Юридичній науці бракує наукових розвідок щодо концептуального бачення розвитку адміністративного права та прогнозування шляхів оптимізації моделі правового регулювання. Зазвичай науковці зосереджують свої дослідження на окремих питаннях і проблемах, що охоплюються сферою публічного адміністрування. У той же час відмітимо дослідження, які описують бачення науковцями перспектив адміністративного права та слугують дороговказом для подальших розробок. Так, Т. Коломоець і В. Колпаков дослідили сутність і зміст адміністративного права, відштовхуючись від його доктрини, проаналізували взаємодію адміністративно-правової доктрини з компонентами відповідного правового простору [2]. Ю. Битяк і Д. Лученко здійснили поглиблений аналіз вихідних положень доктрини адміністративного права, які було сформульовані під впливом визначальних історичних процесів, установили закономірності й тенденції розвитку адміністративного права як науки та окреслили перспективні поглядів на адміністративне право України [3]. А. Школик, аналізуючи доктрину адміністративного права, окреслив основні пріоритети її розвитку, необхідні для завершення її повноцінного становлення в Україні [4]. Свої міркування стосовно модернізації адміністративного права висловлювали Р. Мельник [5], І. Бойко [6] та деякі інші автори.

5. Методи досліджень

Дослідження здійснювалося за допомогою методу формальної логіки, формально-юридичного аналізу, аналізу юридичних категорій і понять та їх співвідношення, що дозволило дати відповіді на питання, окреслені в меті цієї наукової розвідки. Для досягнення задекларованих цілей буде здійснено аналіз законодавчих актів, досліджено погляди науковців, а також висвітлено підходи до висвітлення у підручниках з адміністративного права окремих інститутів галузі, що, на наш погляд, дозволить сформулювати уявлення про пріоритетні напрямки розвитку адміністративного права та окреслити шляхи їх вдосконалення шляхом формування власного бачення їх значимості для правового регулювання.

6. Результат досліджень

Значимість адміністративного права у правовій системі держави важко переоцінити, адже саме через його приписи регламентуються відносини, що виникають між публічною адміністрацією та приватною особою з приводу набуття, реалізації та захисту останньою суб'єктивних публічних прав і виконання покладених законодавством обов'язків. А оскільки більшість прав і обов'язків особи носять публічно-правовий характер, то тісні зв'язки адміністративного права зі статусом приватної особи обумовлюють прискіпливу увагу до доктринальних цінностей та змістовного наповнення цієї галузі права.

Відповідь на питання про місце людини в системі суспільних цінностей, значення її прав і свобод для держави, визначає головні засади, цілі і спрямованість адміністративного права. Це й пояснює важливість цієї галузі для розвитку держави взагалі. Адміністративне право еволюціонувало з камералістики, через поліцейське право трансформувалося у самостійну галузь. Становлення національного українського адміністративного права розпочалося у 1991 році з отриманням Україною незалежності. Перебудова існуючої на той момент в державі управлінської системи та поява нових державних інститутів супроводжувалися адміністративною реформою. Її Концепцією започатковано оновлення адміністративного права, в основу якого було покладено зміну моделі правового регулювання з державоорієнтованої та людиноцентристську [7]. Адміністративне право - це одна із галузей національного права, яка зазнала найсуттєвіших змін, та продовжує динамічний розвиток і пошук нових моделей правового регулювання відносин у сфері публічного адміністрування. Це пояснюється ідеологічною заангажованістю правової регламентації відносин між державою і людиною, що в демократичному суспільстві тяжіє до пріоритету прав людини над потребами держави.

Людиноцентризм, що визначив напрямок розвитку українського суспільства, ґрунтується на положеннях ст. 3 Конституції України, в якій визнано людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю; зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, держава відповідає перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [8]. Саме ідея людиноцентризму стала тригером для оновлення адміністративного права, змінила погляди на його сутність, роль в державі та суспільстві і сформувала уявлення про його призначення – забезпечення реалізації та захисту прав людини і громадянина у сфері публічного адміністрування. Р. Мельник, характеризуючи розвиток адміністративного права, його основною метою називає створення необхідних умов для реалізації приватними особами у сфері публічного управління всього належного їм комплексу прав, свобод і законних інтересів [9, с. 6], а концепцію людиноцентризму розглядає як універсальну вимогу до публічної адміністрації [9, с. 8].

Як зазначається в літературі, ідеологія людиноцентризму в адміністративному праві та/або в адміністративно-правовій науці не має чітко виписаної формули своїй категорії [10]. А значить окреслити її зміст можливо лише в загальних рисах. Людиноцентризм означає, на нашу думку, підпорядкування адміністративно-правових приписів ідеї служіння людині та забезпеченню її прав.

Його втілення у сферу діяльності з публічного адміністрування відбулося через Концепцію адміністративної реформи в Україні, одним із найважливіших завдань якої було визначено формування близької до потреб і запитів людей системи державного управління, а головним пріоритетом її діяльності державних органів буде служіння народові та національним інтересам; пріоритетним названо запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг.

Людиноцентризм як концептуальна ідея правового регулювання проявляється передусім у принципах права. Найбільшим чином він закріплений у верховенстві права як основоположній засаді права адміністративного. Українські науковці стверджують: «закріплення у Конституції України (ст. 8) принципу верховенства права відображає вплив європейських та світових традицій конституціоналізму, тенденцій формування правових систем сучасності» [11].

Відомий дослідник П. Гаудер стверджує, що верховенство права має моральну цінність, адже воно вимагає від держави поводитися із суб'єктами як рівними. Зокрема, верховенство права сприяє вертикальній рівності між посадовцями і пересічними людьми та горизонтальній рівності серед останніх [12, с. 33].

Принцип верховенства права став предметом тлумачення Конституційним Судом України. У своєму рішенні від 02.11.2004 Суд зазначив: «Верховенство права — це панування права у суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства» [13].

А. Пухтецька охарактеризувала верховенство права як сукупність обов'язкових критеріїв (вимог), що покликані, перш за все, забезпечувати пріоритет прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина у суспільстві, в тому числі у взаємостосунках з органами публічної адміністрації усіх рівнів» [14, с. 5].

Вважаємо, що передусім верховенство права є важливим принципом нормотворення, що вимагає від законодавця застосування такої нормопроектувальної техніки, яка б забезпечила панування права, відповідність приписів національних законодавчих актів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практиці ЄСПЛ. У правозастосуванні принцип верховенства права має бути критерієм оцінки правомірності дій і рішень публічної адміністрації, прийнятих відносно приватної особи. У свідомості українських правників і публічних службовців верховенство права поки залишається теоретичною абстракцією, конструкцією, яку на практиці переважно не застосовують.

Людиноцентризм став підґрунтям для оновлення категоріально-термінологічного апарату адміністративного права. Адміністративне законодавство динамічно нарощує понятійний апарат. Такі категорії, як адміністративна послуга, електронна послуга, публічна послуга, поліцейська послуга, цифровізація, міцно увійшли в інструментарій адміністративно-правової науки. Слід зазначити, що не в останню чергу це пов'язано з незворотнім євроінтеграційним курсом держави [15, с. 136].

Важливо зазначити, що в основу розуміння того, що адміністративне право є галуззю права публічного, покладено не лише факт фіксації участі у відносинах суб'єкта публічного адміністрування, а й усвідомлення забезпечення публічного інтересу через засоби адміністративно-правового регулювання. Публічний інтерес – явище узагальнююче; це інтерес суспільства, держави, домінуюча потреба для більшості осіб. Єдиним законодавчим актом України, який тлумачить категорію «публічний інтерес», є ухвалений у 2022 році Закон «Про адміністративну процедуру» [16]. Так, під публічним інтересом розуміється інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби. У науковій літературі та судових рішеннях спостерігається використання досить значної термінологічної варіативності для означення подібних понять: «публічний інтерес», «суспільний інтерес», «інтерес суспільства», «державний інтерес», «національний інтерес», «інтерес держави».

Публічний інтерес є протилежністю інтересу приватному, він підпорядковується необхідності забезпечення загального блага. Публічний інтерес може бути критерієм обмеження прав приватних осіб. Мета адміністративного права – знайти оптимальну модель їх врівноваження або ж обґрунтувати необхідність панування публічного на приватним задля досягнення суспільного блага. Формула, за якою вирішується допустимість втручання в право, має назву «трискладового тесту». Вона отримала закріплення у низці статей Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини. Так, право може бути обмежено втручанням, яке здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Дві з трьох складових тесту - необхідність у демократичному суспільстві та

спрямованість на суспільно значимі інтереси – є цілком оціночними поняттями, в які у кожній конкретній ситуації публічна адміністрація вкладає відповідні сенси і змісти.

Публічний інтерес може мати й гатунок глобального, що виходить за межі юрисдикції держави та дії норм національного права. Таке сталося з необхідністю подолання пандемії коронавірусної хвороби SARS-CoV-2. Ця мета набула ознак наддержавності. Крім потреби у піклуванні про здоров'я населення, публічний інтерес глобального рівня проявляється у сферах екологічної безпеки, у транскордонному співробітництві, міжнародній міграції тощо.

Цілком правильно зазначається в літературі, що від реалізації публічних інтересів залежить факт існування і нормального функціонування будь-якого суспільства, саме реалізація публічного інтересу слугує передумовою і гарантією реалізації окремих приватних інтересів [17].

Публічний інтерес – категорія оціночного характеру, в його основі лежить безліч соціальних інтересів, які залежать від конкретної ситуації та відповідних цілей. Історія розвитку суспільства має багато прикладів домінування приватного інтересу над публічним і навпаки, однак це завжди призводить до соціальних конфліктів. Сьогоднішня роль адміністративного права зводиться до нормативно-правового регулювання та застосування адміністративно-правових заходів для досягнення балансу публічних і приватних інтересів. Існує зацікавленість суспільства, щоб приватні інтереси були захищеними, як і зацікавленість кожного члена суспільства в забезпеченні важливих публічних інтересів. Оскільки задоволення публічного інтересу є завданням саме держави та громади, то відповідна координація діяльності публічної адміністрації повинна ставити пріоритет у вигляді захисту приватного чи публічного інтересу, але не ціною нехтування іншим протилежним інтересом. Врівноваження публічного та приватного інтересів повинно відбуватися з урахуванням загальних принципів належного адміністрування та ідеї людиноцентризму.

Отже, категорія людиноцентризму є маркером як для правотворчості, так і для правозастосування. Саме з урахуванням такого підходу стала очевидною необхідність чіткої регламентації діяльності суб'єктів, наділених публічно владними повноваженнями, та встановлення правил, якими не може нехтувати представник влади, вирішуючи справу щодо приватної особи. В європейській правовій традиції сукупність таких правил отримала назву «адміністративна процедура». До недавніх пір Україна була єдиною державою в Європі, що не прийняла закон про адміністративну процедуру. Натомість улітку 2022 року Президент України підписав закон, який набуде чинності за 18 місяців від дати його оприлюднення – наприкінці 2023 року. Відзначимо, що на європейському просторі формування інституту адміністративної процедури почалося ще в 20-х роках минулого століття, результатом чого стало прийняття у всіх державах Європи відповідних законів.

Українські науковці жваво дискутували з приводу сутності та змісту категорії «адміністративна процедура», що є доволі новою для українського науки [18, с. 34; 19 с. 167]. У загальному розумінні адміністративну процедуру можна визначити як «кроки, що вживаються, або способи, які застосовуються для прийняття рішення, що запроваджують дії або вирішують справу певним чином в юридичному або адміністративному контексті» [20, с. 8].

Впровадження інституту адміністративної процедури в правову систему України переслідує такі цілі: закріпити обов'язки представників влади приймати рішення щодо приватних осіб за уніфікованими правилами, серед яких визначальне місце займають: гарантування права особи бути вислуханою при розгляді її справи, забезпечення права брати участь в адміністративній процедурі особисто або через представника, зазначення засобів правового захисту, необхідність мотивувати рішення, прийняте не на користь приватної особи, доступ особи до інформації про її справу. Отже, за такого розуміння адміністративної процедури у відносинах з публічною адміністрацією приватна особа не виступатиме об'єктом управлінського впливу, а братиме участь у провадженні щодо надання їй права або покладенні на неї обов'язку в якості суб'єкта, наділеного правами. Закон «Про адміністративну

процедуру» визначає загальний порядок прийняття актів, у яких вирішується питання про права та обов'язки приватної особи.

Відмітимо, що процедура ухвалення рішення адміністративним органом важлива не лише з точки зору ефективного виконання функцій публічної адміністрації, але й для правового захисту приватної особи та легітимізації адміністративного акта. Очевидно, що через адміністративну процедуру ідея «людиноцентризму» реально буде відображена в нормах права [6].

Людиноцентризм також став підґрунтям для формування та розвитку інституту адміністративних і публічних послуг, через який по суті реалізується концепція сервісної держави. Категорія «сервіс» має іншомовне походження (від англійського «service») та означає послугу. Говорячи про сервісну державу, маємо на увазі державу послуг або державу-служник. Перше нормативне закріплення сервісної концепції держави відбулося в Європейській соціальній хартії від 3 травня 1996 року. Держави, що ратифікували цей документ (а Україна це зробила в 2006 році [21]), зобов'язалися закріпити, що кожна людина може отримувати у відповідних державних чи приватних службах такі поради та персональну допомогу, які можуть бути необхідними для запобігання виникненню особистого або сімейного нужденного становища, для його подолання чи полегшення.

Сервісність проявляється у правозастосовній практиці суб'єктів публічного адміністрування з надання таких послуг приватним особам, де домінує публічний інтерес. У деяких випадках отримання послуги від суб'єкта публічної адміністрації є обов'язком, а не лише правом особи.

Ще наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років відбулася змістовна переоцінка характеру відносин між особою та адміністративною владою і як результат – вченими запропоновано доповнити перелік функцій публічної адміністрації наданням послуг. При чому, як зазначив проф. В. Авер'янов, поява такого терміну була обумовлена не виокремленням нового виду адміністративно-правових відносин між публічними органами і приватними (фізичними та юридичними) особами, а оновленням баченням характеру таких зв'язків. За часів незалежності у науковій літературі, а потім й у вітчизняному законодавстві зустрічалися різноманітні терміни, такі як «управлінські», «адміністративні», «державні», «виконавські» та «публічні» послуги, якими намагалися окреслити певні складові владно-розпорядчої діяльності органів публічної влади [22, с. 83].

З прийняттям Закону України «Про адміністративні послуги» [23] категорія «адміністративні послуги» міцно увійшла в юридичну термінологію та розпочався активний розвиток законодавства у цій сфері. Зазначений нормативно-правовий акт встановив правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг та окреслив коло суспільних відносини, пов'язаних з наданням таких послуг.

У той же час законодавець розмежував діяльність публічної адміністрації з надання публічних та адміністративних послуг, і ці два терміни застосовуються в різних правових актах, спрямованих на впровадження сервісної концепції. Не вдаючись до дискусії щодо співвідношення цих двох понять, зазначимо лише, що відповідно до положень Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [24] адміністративна послуга не тотожна публічній послугі, є певним різновидом останньої, з притаманними їй характерними рисами.

Регламентация та організація взаємовідносин приватної особи з публічною адміністрацією має бути не тільки чіткою, але й лаконічною, та не створювати додаткових бар'єрів для особи. На сьогоднішній день удосконалення публічного адміністрування не можливо уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), які не тільки забезпечують прозорість, підвищують ефективність діяльності органів публічної влади, але й спрощують адміністративну процедуру та надання адміністративних послуг, одночасно забезпечуючи дієвий контроль за публічною сферою.

На сучасному етапі державотворення впровадження сучасних ІКТ відбувається у всіх сферах людської діяльності, зокрема й у відносини, що регламентуються нормами адміністративного права. Електронне публічне адміністрування створює нові можливості для забезпечення взаємодії та співпраці органів влади, громадян і бізнесу, забезпечує відкритість у діяльності органів публічної влади, сприяє якісному обслуговуванню фізичних та юридичних осіб державою, гарантує отримання зворотного зв'язку. Цифровізація сфери публічного адміністрування є одним із кроків побудови «електронної держави», і як наслідок «сервісної держави».

Україна за останні роки прийняла низку важливих правових актів, дія яких спрямована на діджиталізацію сфери публічного адміністрування. Зазначені акти стосуються переведення публічних (адміністративних) послуг в електронну форму, що сприятиме їх наближенню до користувачів; побудови ефективної системи електронного урядування в Україні; набуття громадянами цифрових компетенцій тощо. Попри те, що законодавство у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій є достатньо прогресивним, воно досі залишається не уніфікованим. Кожна сфера публічного адміністрування, де застосовуються ІКТ, має «власні» правові акти, що для пересічного громадянина ускладнює процес їх пошуку та застосування. Україні знадобився б досвід інших країн у регламентації застосування ІКТ у сфері публічного адміністрування [25; 26].

Кризові ситуації, що склалися в Україні, як-то пандемія та збройна агресія РФ, поставили перед публічною адміністрацією питання про необхідність впровадження гнучких механізмів реагування на загрози та небезпеки. А це потребує вироблення принципово нових моделей інституційного та функціонального управління з боку державних і муніципальних органів. Відмітимо, що Україна має не зовсім вдалий досвід впровадження, приміром, режиму карантину як реакції на пандемію COVID-19. Проблема полягала в тому, що глибоке втручання в межі основних прав людини, обумовлене запровадженням такого режиму, викликало несприйняття його громадянами та бізнесом і мало наслідком постановку перед Конституційним Судом України питання про відповідність окремих його положень Основному Закону України. Конституційний Суд України в силу низки причин не вніс юридичної визначеності у ці питання [27], а отже, не вирішена проблема потребує подальшого свого розв'язання.

По суті кризовим, тобто спрямованим на подолання надзвичайної проблеми, став правовий режим воєнного стану, який запроваджено в Україні для відсічі збройної агресії РФ. Відзначимо, що державі вдається в оптимальний спосіб реагувати на потреби, що виникають у зв'язку з російсько-українською війною. Цей досвід є трагічним для України, але з точки зору правового регулювання він може бути унікальним для всієї Європи, яка з часів Другої світової війни не мала на своїй території такого масштабу збройного конфлікту. Правникам ще доведеться досліджувати проблематику реагування на кризові ситуації. Нині ж обговорення цього питання лише набуває обертів [28]. Важливою у цьому процесі буде проблематика забезпечення прав і свобод людини, які зазнають зазіхання як з боку агресора, так і з боку держави, а відтак віднайти оптимальну модель публічного адміністрування кризового характеру – це перспективне завдання і науковців, і політиків, і публічних службовців.

Результатом ціннісних трансформацій галузі адміністративного права стало відображення у підручниках з адміністративного права, запропонованих студентам українських правничих шкіл, нових розділів, у яких і втілено ідеї людиноцентризму як базового концепту адміністративно-правової науки. Так, одним із перших таких підручників стало видання «Загальне адміністративне право» за редакцією Р. Мельника [29], в якому автори вже ведуть мову про верховенство права як засадничий принцип, розмірковують над категорією публічного інтересу та вводять в інструментарій термін «адміністративна процедура». У подальшому підручник «Загальне адміністративне право» юридичного факультету Київського національного університету імені Т. Шевченка доповнюється розділом про електронне

урядування [30]. Оновлена версія Загального адміністративного права була презентована вже за часів впровадженого режиму воєнного стану [31]. Харківська школа адміністративного права вже втілила у своєму підручнику до того ж і розділи, присвячені адміністративній процедурі, адміністративним послугам, електронному урядуванню [32]. Оновлений підхід до структури адміністративного права отримав свій прояв не тільки у змісті Загальної частини, але і супроводжує наукові розвідки Особливого адміністративного права [33]. Такий підхід свідчить про трансформаційні зміни у розумінні сутності і призначення адміністративного права, його людиноцентристської спрямованості, які вже закладаються в основу викладання дисципліни майбутнім правникам.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Одержані результати в перспективі можуть бути використані у науково-дослідній роботі для подальшої розробки проблем правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування в частині забезпечення реалізації та захисту прав приватної особи, при підготовці підручників, навчальних посібників з навчальних дисциплін адміністративно-правового циклу, а також у правотворчій діяльності шляхом закріплення людиноцентристських ідей.

8. Висновки

Адміністративне право здійснює регулюючий вплив на суспільні відносини у сфері публічного адміністрування, в якій приватна особа реалізує більшість своїх прав, виконує обов'язки та шукає захисту від порушень. В сучасних умовах адміністративне право зазнає найвагомшого впливу від панівних у суспільстві ідей і цінностей, втілення яких в норму права є показником рівня демократичних змін у державі, стану захищеності прав людини. Поява нових форм взаємодії приватної особи та держави, європейські прагнення української держави є тими чинниками, що найбільше впливають на модернізацію адміністративного права. Закладена в ст. 3 Конституції України ідея людиноцентризму сформувала нові уявлення про адміністративне право як про галузь права, що має своїм основним призначенням реалізацію та захист прав людини і громадянина у сфері публічного адміністрування, а так само налаштування балансу для забезпечення публічного та приватного інтересів. Крім того людиноцентризм вплинув і на регламентацію адміністративним правом відносин, пов'язаних з адміністративною процедурою, наданням публічних (адміністративних) послуг з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Список літератури:

- 1) Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
- 2) Коломоєць Т., Колпаков В. (2021). Доктрина та предмет: сутність і зміст адміністративного права. *Право України*, 10, 12 – 27.
- 3) Битяк Ю., Лученко Д. (2021)/ Доктрина адміністративного права України: еволюція та перспективи подальшого розвитку. *Право України*, 10, 44 – 59.
- 4) Школик А. (2021)/ Формування національної доктрини адміністративного права: історія, сучасний стан і перспективи. *Право України*, 10, 60 – 72.
- 5) Мельник Р. (2015). Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права. *Право України*, 10, 157 – 165.
- 6) Бойко І. (2019). Доктринальні ідеї та цілі адміністративного права. *Право України*, 5, 13 – 27.

- 7) Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні (1998) : Указ Президента України. № 810/98. 22.07.1998. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>.
- 8) Конституція України від 28.06.1996.
- 9) Мельник Р.С. (2017). Новели сучасної концепції адміністративного права. *LEX PORTUS*, 5 (7), 5 – 16.
- 10) Маслоva А. (2020). Концепція людиноцентризму в адміністративному праві: передумови виникнення, зміст та нормативна основа. *Національний юридический журнал: теорія и практика*, 4, 114-124. Available at: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/4/18.pdf>.
- 11) Андрийко Ф. та ін. (2012). Принцип верховенства права: проблеми тлумачення та застосування в адміністративному праві. *Альманах права*, 3, 77-82. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63842/15-Andriyko.pdf?sequence=1>.
- 12) Гаудер Пол. (2018). Верховенство права в реальному світі; [пер. з англ.: Д. Вовк, В. Гончаров, К. Горобець та ін.; кер. проекту Д. Лученко; наук. ред. Д. Вовк]. Харків: Право, 392.
- 13) У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) (2004) : Рішення Конституційного Суду України. № 15-рп/2004. 02.11.2004. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.
- 14) Пухтецька А.А. (2009). Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 16.
- 15) Тернушак М.М. (2017). Про предмет адміністративного права в контексті управлінської концепції в адміністративістиці. *Право і суспільство*. 5 (2), 136 – 139. Available at: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_2/32.pdf.
- 16) Про адміністративну процедуру (2022) : Закон України. № 2073-IX. 17.02.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
- 17) Жаровська І. М. (2010). Публічні та приватні інтереси у механізмі сучасної державної влади. *Науковий вісник Чернівецького університету*, Правознавство, 525, 33–37. Available at: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuk.php?lang=ua>.
- 18) Тимошук В.П. (2010). Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення: монографія. Київ: Конус-Ю, 296.
- 19) Кузьменко О.В. (2005). Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ: Атіка, 2005, 352.
- 20) Galligan D.J. (2004). *Due Process and Fair Procedures. A Study of Administrative Procedures*. Oxford University Press Inc., New York. Reprinted, 513.
- 21) Європейська соціальна хартія (1996) : ратифікована Законом України від 14.09.2006. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#n134.
- 22) Авер'янов В.Б. (2003). Демократизація як провідний напрям реформування українського адміністративного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 1, 81-85.
- 23) Про адміністративні послуги (2012) : Закон України. № 5203-VI. 06.09.2012. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
- 24) Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг (2021) : Закон України. № 1689-IX. 15.07.2021. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20/ed20210715#n12>.

25) Codice dell'amministrazione digitale: Decreto legislativo, testo coordinato (2005) n° 82, G.U. 16/05/2005. Available at: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/06/20/codice-dell-amministrazione-digitale>.

26) Gesetz zur Verbesserung des Onlinezugangs zu Verwaltungsleistungen (Onlinezugangsgesetz - OZG): Ausfertigungsdatum. (2017). Available at: <http://www.gesetze-im-internet.de/ozg/BJNR313800017.html/>

27) У справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів“, положень частин першої, третьої статті 29 Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“, абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“» (2020) : Рішення Конституційного Суду України. 10-р/2020. 28.08.20. Available at: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucijnyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-konstytucijnosti-vstanovlenyh>.

28) Гута С.С. (2020). Структурно-функціональна модель системи державного управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2. Available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/102.pdf.

29) Мельник Р.С., Бевзенко В.М. (2014). Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / за заг. ред. Р.С. Мельника. К: Ваїте, 376.

30) Загальне адміністративне право (2015) : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 565.

31) Загальне адміністративне право (2023) : підручник. Київ: Гельветика, 688.

32) Адміністративне право (2020) : підручник / Ю.П. Битяк, І.М. Балакарева, І.В. Бойко та ін.; за заг ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 392.

33) Особливе адміністративне право (2022) : підручник / за заг. ред. Бернда Візера, Ярослава Лазура, Тетяни Карабін, Олександра Білаша. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 464.

The influence of the concept humancentrism on the content of administrative law

Iryna Boiko

Department of Administrative Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-3878-5985

Olha Soloviova

Department of Administrative Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-3801-9113

Abstract: The article is devoted to the problems of transformation of one of the fundamental branches of national law – administrative law, its role in regulation of relations of private person with subjects of public administration. Having passed a long way of becoming from Kameralistics, through police law, the Ukrainian administrative law has radically changed its ideological concept from the state-oriented and human-centered and continues to actively search for the optimal model of regulation of public relations in the sphere of public administration. The European integration aspirations of Ukraine and the challenges of crisis situations of the present day are defined as important guidelines for further development of administrative law. According to the authors, concept

humancentrism are a fundamental idea of national administrative law. Its consolidation at the level of the Constitution of Ukraine allowed to completely change the vector of development of this field of law, filling it with qualitatively new content. In the part of the implementation concept humancentrism into the practice of public authorities, principles are considered, without which it is difficult to imagine the development of public law today. One of the principles in which the idea of man-centered is fully reproduced is the rule of law, which, among other things, is not only the fundamental foundation of administrative law, but also the whole structure of the state.

Another direction of implementation of concept humancentrism was the updating of the categorical-terminology administrative law apparatus. In recent years, the understandable apparatus of administrative law has been significantly updated. Legal circulation includes such categories as administrative service, electronic service, public service, police service, public order and public security. Subordination of the activities of the Public Administration to the ideas of ensuring the realization and protection of the rights of the individual is reflected in the balance between public and private interests. The purpose of administrative law at the present stage is determined to search for an optimal model of balance of public and private interests or to justify the necessity of public control over the private sector in order to achieve the general public good. In the work special attention is paid to modern tendencies of development of administrative law and formation of modern legal institutes, such as administrative procedure, public and administrative service, dedjitalization of sphere of public administration. The ideas humancentrism as the basic concept of administrative and legal science have also influenced the content of modern textbooks on administrative law, which are offered to students of Ukrainian legal entities in new departments.

Keywords: administrative law, concept humancentrism, the rule of law, administrative procedure, public interest, public (administrative) service, dedjitalization of the public administration sphere.
